

Hungarika-tájékoztatás

A szellemi élet - a kutatás és az oktatás - számára ma, a huszonegyedik század küszöbén az egyik legfontosabb kulcsszó az *információ*, a tájékoztatás. Reprezentációnk a világban nagy mértékben attól függ, mennyi információt tudunk közvetíteni magunkról, Magyarországról, kultúránkról. A kultúra közvetítőinek, a külföldi egyetemeken működő magyar lektoroknak és oktatóknak, úgy érzem, fontos feladata, hogy munkát végző diákjaik számára ezeket az információs csatornákat megnyissák, és a vonatkozó ismereteket a lehető legszélesebb körben elhítsék. Az információ sokféle. A gyűjteményekben, kiadványokban, adattárakban és a számítógépes rendszerekben szunnyadó információ rendkívül különböző időpontokban és összefüggésekben kell, hogy életre keljen. A fontos az, hogy az igénylő, a felhasználó az adott pillanatban a lehető legrövidebb idő alatt a legteljesebb mértékben hozzájusson a kívánt információhoz.

Melyek ezek az információk? Mindenekelőtt a **bibliográfiai információk**: a hungarika publikációk legfontosabb ismérvei, azaz *ki, hol, mikor, miről mit* jelentetett meg.

A biográfiai információk: hungarus személyek *életrajzi adat*.

Lelőhely információk: a kutatáshoz szükséges hungarika dokumentumok *fel-lelhetősége*, az ezeket az információkat tartalmazó adattárak ismerete. (Pl. *kéziratok, könyvek, folyóiratok* stb. *lelőhelye*.)

A szolgáltatástípusok: a vonatkozó információkról az egyes intézmények *milyen szolgáltatásokat tudnak nyújtani*, illetve bizonyos szolgáltatásokat milyen formában lehet igénybe venni. (Például mikrofilmek, számítógépes adattárak, CDROM lemezek.)

Hol vannak hungarika-információt „termelő” intézmények? Legyen az akár egy hungarológiai, kelet-európai, közgazdasági vagy szociológiai kutatóközpont, vagy egy magyar közösségben működő egyesület, egyház stb.

Az információk tengerében akkor közlekedhetünk biztonsággal, ha azt is látjuk, hogy az információk megfelelő elemzés és csoportosítás alapján rendszert alkotnak. A rendszerszerű megközelítés nyújtja a legtöbb garanciát arra, hogy a kutatás legfontosabb feltételeit, a teljességet és az aktualitást a kívánt időben teljesítsük.

A hungarika-tájékoztatás rendszere a hungarika-információkat feldolgozó hagyományos és modern tájékoztatási eszközök igen változatos köréből épül fel.

1. A hungarika-tájékoztató központi intézménye, a nemzeti könyvtár

A hungarológiai kutatást ellátó hungarika-tájékoztatói rendszer középpontjában a nemzeti könyvtár, a Széchényi Könyvtár áll. Mint közismert, a nemzeti könyvtár törvényben rögzített feladata a hazai és a külföldi hungarikumok gyűjtése¹. A gyűjtés célja a megőrzés, azért, hogy a bennük rejlő információ a kellő időben újra életre kelhessen. Ezek feltárása részben a kutató feladata, de a könyvtár hagyományos és modern eszközökkel előkészíti azt, és a hungarika-tájékoztatói rendszerben a kutató számára hozzáférhetővé teszi. A hagyományos eszközök közül a legfontosabbak a *katalógus* és a *kiadványok*.

1.1 A több mint 12 féle katalógus - a gyűjteményhez kapcsolódva - helyben tájékoztató. A katalógusok rendszerét, tartalmát és feltárási módszerét külön kézikönyv ismerteti, amely a gyűjteménytől függetlenül is értékes tájékoztatót nyújt a kutatási lehetőségekről: *Mit, hol, hogyan keressünk a katalógusokban?*², valamint felsorolja a Széchényi Könyvtár állományáról kiadott nyomtatott katalógusokat is. Kívánatos lenne egy új kiadás, amely az 1987 óta történt változásokat is rögzítené.

1.2 A Széchényi Könyvtár sokoldalú kiadói tevékenységet is folytat. Kiadványai közül a hungarika-tájékoztató szempontjából legfontosabbak a *nemzeti bibliográfiai kiadványok*³. Ezek alapján a teljes magyarországi könyv- és folyóirat-termésről, a zenemű- és térképkiadásról tájékozódhat folyamatosan, azaz kurren- sen a kutató. A könyvek bibliográfiája kéthetenként jelenik meg *Magyar nemzeti bibliográfia. Könyvek bibliográfiája* címen. Évente egyszer e füzetek anyaga egy egységes kötetben, ún. kumulációban egybeszerkesztve is megjelenik *Magyar könyvészet* címen. A hungarológusok számára különösen fontos, hogy egy ilyen egybeszerkesztett nagyobb ciklus, az 1961-1975. évi anyag nyelvészeti és irodalmi anyagot tartalmazó kötete megjelent mikrolapon. Ugyancsak a magyar könyvkiadásról ad tájékoztatást az *Új könyvek* című válogatott ajánlójegyzék (legújabbban az *Idegennyelvű új könyvek* is, az Országos Idegennyelvű Könyvtár összeállításában), amely elsősorban a könyvtári beszerzés céljait szolgálja annotációkkal ellátva. Az *Új könyvek* szerkesztősége több év könyvterméséből tematikus köteteket is közreadott a *Könyvtári kistűkör* c. sorozatban. Az egyes kötetek egy-egy ciklus (pl. 194-1980) anyagát foglalják össze olyan témakörből, mint a világtörténelem, földrajz, útleírás, művészetek, gyermek- és ifjúsági irodalom. A *Magyar könyvek könyve* című kiadvány a hungarológiai gyűjtemények szervezői számára kíván áttekintést nyújtani az 1985-ig megjelent magyar könyvkiadásból készült válogatással. A ze-

neművekről és zenei hangfelvételekről a *Magyar nemzeti bibliográfia. Zeneművek bibliográfiája* negyedévenként, s az *Új hangfelvételek*, a videókról pedig az *Új videófelvételek* c. kiadvány tájékoztat. A sajtót az *Időszaki kiadványok bibliográfiája* és az *Új periodikumok* c. kiadvány mutatja be. A nemzeti bibliográfiai sorozat igen fontos darabja az *Időszaki kiadványok repertórium*a, amely a Magyarországon publikált cikkek és tanulmányok tárgymutatóval ellátott, havonta megjelenő bibliográfiája.

A külföldi hungarikumokra vonatkozó kurrens tájékoztatást 1989-ig a negyedévenként megjelenő két bibliográfia biztosította: *Külföldi magyar nyelvű kiadványok* és a *Hungarika irodalmi szemle*. Ez utóbbi a külföldön idegen nyelven megjelent hungarikumok válogatott anyagát közölte. 1984-től *Hungarika-információ* címen tárgyi index és hozzá tartozó, tartalmi kivonattal ellátott információs cédulák rendelhetők meg a magyar vonatkozású külföldi közleményekről. Elkészült a *Külföldi magyar nyelvű könyvek bibliográfiájának* több is. Az 1960-1970-es ciklus Csehszlovákiai anyagot tartalmazó kötete 1981-ben jelent meg mikrolapon.

A külföldi hungarika kurrens irodalom számbavétele további tervek alapján a Széchényi Könyvtárban folyik, és 1990-től éves kötetekben fog megjelenni (*Magyar Nemzeti Bibliográfia. Külföldön megjelenő hungarikumok. Könyvek ill. Cikkek* c. kötetekben)

A folyamatos tájékozódást biztosító kurrens nemzeti bibliográfiai kiadványok mellett a Széchényi Könyvtár kiadványi tevékenységében igen fontos szerepet töltött be a múltban és tölt be ma is a *retrospektív* bibliográfiai tevékenység, amely több területen hézagpótló feltáró munkát végez, és a hungarológiai kutatás és oktatás számára alapvető hungarika-információkat szolgáltat. Ilyen munkálatok a *Régi magyarországi nyomtatványok* c. kiadvány megjelent és készülöben lévő kötetei a Petrik Géza féle bibliográfiához (*Magyarország bibliográfiája 1712-*) megjelenő pótlás-kötetek. E bibliográfiai munkák segédlete a *Régi magyarországi szerzők* c. névregiszter, amely a hungarus szerzők fontos adataira. A két világháború közötti időszak könyvészetének összefoglalása a *Magyar Könyvészet 1921-1944* eddig megjelent 7 kötete. E korszak sajtóbibliográfiai munkálatai is folynak a Széchényi Könyvtárban. A *Magyar sajtó bibliográfia 1705-1849* c. kötet, Busa Margit munkája, a könyvtár gondozásában 1986-ban jelent meg.

A Széchényi Könyvtár feladata a hungarológiai kutatás számára fontos szolgáltatás, az irodalomtudományi bibliográfia évente megjelenő kötetének közreadása. (*A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája* 1976-) és az 1971-1975. évi ciklus megjelentetése. Nem kis érdeklődésre számíthat a fordításirodalom bib-

liográfiája *Magyarországi irodalom idegen nyelven* 1945-1968-as ciklusa, amely 1975-ben megjelent. Az ezt követő korszak anyagának szerkesztése is folyik. Hasonlóan fontos segédlet a magyarországi egyházi könyvtárak 1850 előtti kéziratanyagát feltáró sorozat, amely *Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai* címen a debreceni református kollégium nagykönyvtára, a Ráday-gyűjtemény, a sárospataki, a pápai református gyűjtemény, a pannonhalmi főapátság, az egri főegyházmegyei könyvtár állományát teszi hozzáférhetővé.

A nemzeti gyűjtemény állományrészeit feltáró kiadványok közül a hungarika-tájékoztatói rendszer fontos láncszemét képezik a könyvtár mikrofilmállományáról készült *Mikrofilmek címjegyzéke* című sorozat füzetei.

A külföldi magyar ill. hungarika-könyvészet retrospektív összefoglaló áttekintése és bibliográfiai feltárása még várat magára. Előkészítő munkálatok folynak a Magyar könyvészet 1921-1944-es bibliográfia szerkesztésében. A sajtó vonatkozásában hézagpótló a *Külföldi magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok címjegyzéke és adattára 1945-1970.* (1-2. köt. Összeáll. Kemény G. Gábor, Németh Mária) c. kiadvány 1975-ben megjelent kötetei. Ennek kiegészítése és folytatása elkészül a Széchényi Könyvtárban. Hasonlóképpen folyik a bibliográfiai igényű retrospektív adatgyűjtés a retrospektív hungarika sajtóbibliográfia számára.

2. Egyéb magyarországi könyvtári szolgáltatások szerepe a hungarika-tájékoztatóban

Első helyen érdemes megemlíteni, hogy a Széchényi Könyvtáron kívül teljes kötelespéldány-jogú⁴ gyűjtemény a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, amely, mint "második nemzeti könyvtár", a hang-, dia-, video- és filmdokumentumok kivételével minden sajtótermékből részesül, tehát a teljes magyarországi dokumentumtermés birtokában van, s a hungarika-információk fontos forrása. A budapesti (Eötvös Loránd Tudományegyetem), a szegedi és a pécsi tudományegyetemek a humán és társadalomtudományi ágazatban részesülnek a kötelespéldányból. Tehát a hungarika-tájékoztató számára számottevő információs bázissal rendelkeznek. Fontos szerepük még a régiójukra vonatkozó speciális gyűjtés (pl. a Pécsi Dunántúli Gyűjtemény).

A magyarországi könyvtári rendszerben fontos szerepet töltenek be a Magyar Tudományos Akadémia Központi Könyvtára és az akadémiai intézetek gyűjteményei. A központi könyvtár kéziratára és a könyvtár anyagát feltáró kiadványok figyelemreméltó források. A *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közle-*

ményei című sorozat pl. a magyar irodalom- és tudománytörténeti kutatás számára hasznos információkat tesz hozzáférhetővé. Az intézeti könyvtárak közül természetesen az Irodalomtudományi Intézet Könyvtára és az intézet bibliográfiai tevékenysége (*A magyar irodalomtörténet bibliográfiája, Magyar sajtó története*), a Nyelvtudományi, a Történettudományi, Néprajzi, Zenetudományi és Földrajzi Intézet gyűjteményei és szolgáltatásai járulnak hozzá a hungarika-tájékoztató teljes rendszeréhez. Egyéb kutatóintézetek közül kiemelkedik a *Teleki László Alapítvány Közép-európai Intézetének Könyvtár és Dokumentációs Szolgálata*.

A múzeumi könyvtárak közül a megyei múzeumok gyűjteményei a helytörténeti és néprajzi anyag és információk fontos gyűjtőhelyei. A hungarika-információk szempontjából speciális szerepet tölt be a Petőfi Irodalmi Múzeum, amelynek Kézirattára a Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia kézirattára mellett a magyar irodalom jeles személyeinek egyik legfontosabb kéziratgyűjteménye. Bibliográfiai feltáró tevékenysége figyelemreméltó. A *Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzetek* című sorozatban jelenik meg például a *Magyar irodalmi folyóiratok bibliográfiája* vagy a *Magyar irodalmi antológiák és gyűjtemények bibliográfiája* és számos napilapunk repertórium. A Múzeum újabb az emigráns irodalom és irodalmi információk fontos gyűjtőhelye. Jelentős kiadványa az a *Magyar Emigráns irodalom lexikona* és folyik az emigráns kiadványokra vonatkozó adatgyűjtés. Nem érdektelen azonban olyan gyűjtemények dokumentációs tevékenysége sem, mint a Magyar Nemzeti Galéria vagy az Iparművészeti Múzeum könyvtára és dokumentációja. Kevésbé számontartott, de a magyarországi kultúra feltárása szempontjából rendkívül értékes a *megyei és városi könyvtárak helytörténeti gyűjteményeinek* tevékenysége, speciális katalógusai és bibliográfiái (Pl. a megyei sajtóbibliográfiák). Közülük is kiemelkedő a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye és fontos információs forrás az általa kiadott *Budapest bibliográfia* retrospektív éves kötetei.

Érdemes számontartani olyan szakkönyvtárakat és szolgáltatásaikat, mint a Magyar Írók Könyvtára, a Színházi Intézet Könyvtára, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Könyvtára, a Magyar Fotóművészek Szövetsége, a Magyar Földrajzi Társaság, a Magyar Építőművészek Szövetsége, Magyar Képző- és Iparművészeti Szövetség Könyvtára stb.

3. A külföldi információk szerepe a hungarika-tájékoztatásban

A határainkon túl keletkező hungarika-információk két fő forrása a kisebbségben élő magyarság önmagára vonatkozó feltáró munkája és más országok tudományos intézményeinek irántunk megnyilvánuló érdeklődése.

A szomszédos országokban élő magyarság saját magyar nyelvű publikációinak bibliográfiai számbavétele már évtizedekkel ezelőtt elkezdődött. Csak példaként említem Csáky Sörös Piroska Újvidéken 1973-ban közzétett jugoszláviai bibliográfiáját, vagy Szőke József csehszlovákiai irodalmi könyvészetét. Hasonló nagy vállalkozás volt a kéziratban őrzött romániai magyar könyvészet Dávid Gyula szerkesztésében.⁶ Ma a szándék és a kapcsolatok élénkülésével egyre több hasonló vállalkozással kell számolnunk, ezeket a munkákat mint a hungarika-tájékoztatási rendszer részét, figyelembe kell vennünk.

A nyugati és egyéb országok tudományos intézetei, hungarológiai oktató- és kutatóhelyei és az általuk elkészített bibliográfiák és adattárak szintén nem mellőzhetők a hungarika-tájékoztatási rendszer egészének áttekintése során. Példaképpen idézzük *Mildschütz Kálmán: Bibliographie der Ungarischen Exil Presse, 1945-1975.* (München, 1977) című kiadványát, vagy a Keszyüs Tibor szerkesztésében készült göttingeni kiadványt *Katalog der finnisch-ugrischen Bestände der SuUb Göttingen einschließlich Geschichte, Recht, Wirtschaft, und Natur Finlands und Ungarns.* (Göttingen 1972-).

A hungarika-tájékoztatás rendszerének teljessége szempontjából rendkívül fontosak azok a *lelőhely* információk, amelyek a külföldi hungarika-dokumentumok és gyűjtemények számbavételét, adatainak áttekintését teszik egyre teljesebbé. Az elmúlt évtizedekben e területen számos formában folyt az elemző-felmérő munka, s fokozatosan rendszerré épül:

- Csapodi Csaba és Csapodiné Gárdonyi Klára elvégezte a középkori hungarika kéziratok (kódexek) lelőhelyének megállapítását. Eredményeiket az MTA Könyvtára kéziratárában őrzött nyilvántartás összegezi. *Bibliotheca Hungarica* címen az adatgyűjtés alapján kiadvány készül, amelynek eddig két kötete jelent meg.
- A külföldi gyűjteményekben őrzött újkori hungarika-kéziratok számbavételét Windisch Éva irányításával a Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia és a Petőfi Irodalmi Múzeum szakemberei végzik, s eredményeikből

a Széchényi Könyvtár kéziratárában készül a központi adattár. (*Hungarikum-Kézirat-Kataszter*).⁷

- Borsa Gedeon irányításával még korábban megtörtént a régi magyarországi nyomtatványok (az ún. RMK-k) feltérképezése, és a Széchényi Könyvtárban az RMNy szerkesztőségben részletes katalógus ad tájékoztatást róluk.
- A Széchényi Könyvtár Hungarika Dokumentációs osztályán széles körű felmérésre alapozva folyik egy kiadványsorozat, a *Hungarika anyagot őrző külföldi könyvtárak címjegyzéke* szerkesztése és közreadása. A felmérés célja, hogy a hazai és külföldi hungarológusoknak egy-egy gyűjtemény anyagáról, s együttesen egy-egy ország hungarika-forrásairól áttekintő képet nyújtson, a modern nyomtatványokat is beleértve. A felmérés során országoként felkutadjuk a hungarika-anyagot őrző könyvtárakat. Első lépésben áttekintettük az adott ország könyvtári rendszerét, majd kiválasztottuk a potenciális hungarika-gyűjtőhelyeket, s ezt követően információkat kértünk a hungarika-anyag, illetve a gyűjtemény nagyságáról, megoszlásáról és jellegéről, feltártságáról és a hozzáférés lehetőségeiről, a könyvtár szolgáltatásairól, az ott működő szakértőkről, vagyis a kutatás lehetőségeiről.

Az információkat országonként egybeszerkesztve tesszük közzé. Felmérésünk eddig a nyugat-európai országokra terjedt ki. Eddig megjelent hat kötete (Ausztria, a két Németország külön, Svájc és a Benelux Államok, Nagy-Britannia és Írország), sajtó alatt van három további kötet (Skandináv Államok, Franciaország, Olaszország), további kötetek szerkesztése folyik (Spanyolország, Portugália stb.).

Ezek a munkálatok a külföldi hungarika-gyűjtemények feltérképezésében csupán a kezdetet jelentik. Még rendkívül sok a teendő a részletes feltárás területén. Számos rendkívül értékes feltáró munka folyt eddig, illetve folyik jelenleg is. Ezek egy része összefoglaló jellegű, mint a párizsi Bibliothèque Nationale hungarika-katalógusának folyamatban lévő munkálatai, vagy egy-egy speciális gyűjtemény speciális szempontú feltárása, mint a Jena, Marburg, London vagy Wolfenbüttel hungarika-anyagára vonatkozó publikált katalógusok.⁹

A részletes feltárás igénye nyilvánult meg a külföldi magyar könyvtárosok eddig megtartott három konferenciáján (1980-ban, 1985-ben és 1992-ben), valamint a kelet-európai kutatóknak 1990-ben a Széchényi Könyvtárban tartott konferenciáján.¹⁰ Valamennyi konferencia anyaga publikált formában hozzáférhető, illetve hozzáférhető lesz, és az egyes gyűjteményekre vonatkozóan rendkívül értékes információkat tesz közzé.

4. A számítógépes rendszerek és a hungarika-tájékoztatás

A hagyományos módszerek mellett az új számítógépes technológia térhódítása új távlatokat nyit meg a hungarika-tájékoztatás számára. Ma a nemzeti könyvtárak többsége a számítógépes feldolgozás, a számítógépes információ-szervezés útjára lépett, amely a nemzeti könyvtárak esetében, nemzetközileg egységesített módszerek alapján egy szélesebb körű kommunikációs rendszer kiépítését teszi lehetővé. A világ és Európa integrációjának hatására készülnek az európai információs hálózat kialakításának tervei. Ennek célja, hogy minden kulturális érték, amely a közös európai kultúrkincs része, bárhol Európában hozzáférhetővé váljék. Feladatunk kettős. Egyrészt törekednünk kell arra, hogy minél több hungarika-információval járjunk hozzá az egyetemes rendszerhez, másrészt, hogy az egyetemes rendszerben rejlő hungarika-információkat minél teljesebb mértékben felfedezzük és hasznosítsuk. Ez utóbbi megoldásában különösen értékes szerepet vállalhatnak a külföldön működő magyar oktatók. Nem kevésbé fontos a mi hozzájárulásunk, a magyarországi számítógépes adatbázisok ismerete, hasznosításuk, illetve megismertetésük a külföldi hungarológiai oktató és kutató munkában.

4.1. Az Országos Széchényi Könyvtár számítógépes szolgáltatásai

A magyar könyvkiadás számítógépes feldolgozását 1976-ban indította meg a könyvtár. Azóta létezik a magyarországi könyvkiadás számítógépes adatbázisa. Hosszú évekig ennek a rendkívül gazdag információs adatbázisnak csak egyféle hasznosítására volt lehetőség, a nemzeti bibliográfia előállítására. Ma már közel-állunk ahhoz, hogy a több százezer információt tartalmazó adatbázis a Széchényi Könyvtárban kialakított számítógépközpontból hálózaton keresztül helyi és távoli terminálokon hozzáférhetővé váljék. Az 1991 óta publikált anyag már ma visszakereshető a helyszínen a Széchényi Könyvtárban működő NEKTÁR¹¹ (Nemzeti Könyvtári Átfogó Információs Rendszer) rendszer segítségével. Keresési lehetőségek: név, cím, kiadó, tárgy (szakszám), ISBN, ISSN adatok szerint.

A magyarországi sajtótermékek adatait tartalmazza az IKBK¹² (Időszaki Kiadványok Bibliográfiája) adatbázis, amely az 1976 óta megjelent magyarországi időszaki kiadványok (kb. 8000 tétel) adatairól ad felvilágosítást cím, közreadó, és megjelenési hely szerint. IBM kompatibilis számítógépen a MicroIstis

adatbáziskezelő rendszer segítségével működik. Hajlékony (floppy) lemezen beszerezhető. Hálózaton keresztül a hozzáférés a tervek szerint várható.

Kiadói adatbázis, amely 2000 magyarországi kiadó név- és címadatait tartalmazza.

Sajnos egyelőre a *magyarországi sajtóközlemények* gépi feldolgozására és ennek alapján információs rendszer kialakítására a Széchenyi Könyvtárban eddig még nem került sor, pedig az a hungarika-tájékoztatás egyik legfontosabb láncszemévé válhatna. Jelentős eredmény azonban, hogy az ebbe a körbe tartozó anyag bibliográfiájának (Időszaki kiadványok repertórium) *tárgymutatója* számítógéppel készül, s ez az adatbázis egy szélesebb körű hozzáférés esetén a kiadvánnyal együtt fontos információs eszközként hasznosítható. Igen fontos a kutatás számára a külföldi sajtótermékek, főként a tudományos folyóiratok, a szomszédos országok magyar nyelvű hetilapjainak és néhány napilap magyar vonatkozású, azaz hungarika közleményeit tartalmazó információs rendszer, a HUN¹³, az ún. *Hungarika-információ*. A rendszer számára körülbelül 300 periodikum feldolgozását végezzük el. Az információs rendszer jelenleg közel 15.000, 1984 óta publikált magyar tárgyú közlemény adatait tartalmazza. Az információs rendszer megadja a közlemény bibliográfiai adatait (pl. cím, címfordítás, szerző, a folyóirat címe, évfolyama, száma, lapszáma, ahol a közlemény megjelent) és rövid tartalmi ismertetését.

Az egyes közlemények

- tárgyszavak (konkrét fogalmak),
- a tartalmukra vonatkozó szakszámok (egyetemes tizedes osztályozás),
- személynevek (szerző, a közleményben tárgyalt személy, konferenciák magyar előadóinak neve stb.),
- földrajzi nevek (a közlemény tárgyát képező földrajzi hely, régió, ország neve),
- bizonyos műfajok (pl. nekrológ, interjú),
- földrajzi kód (a kibocsátó ország, a tárgyalt ország földrajzi kódja),
- dátum (a tárgyalt időszak vagy időpont, megjelenési év),
- nyelv (a közlemény nyelve)

alapján kereshetők vissza.

A 20. századi külföldi magyar személyiségek biográfiai adattára a HUNG¹⁴ adatbázis, az ún. *Hungarika Névktaszter* (Index Biographicus Hungaricus). Az adatbázis és információs rendszer célja, hogy az 1880 után született személyek adatait számbavegye és azonosításukat lehetővé tegye. Az adattár műfaja biográ-

fiai index. A fenti céloknak felelnek meg a nyilvántartott adatok (név, születés, halálozás, tanulmányok, vándorlás adatai és a foglalkozás). A forrásadatok az adatbázis vitelét és a további kutatás lehetőségét biztosítják. Az információs rendszer közvetlenül lekérdezhető:

- név (és névváltozatok),
- földrajzi név és kód,
- dátum,
- foglalkozás szerint.

Az adatbázis kb. 18.000 író, publikáló személy, valamint egyéb értelmiségi pályán működő szakember, üzletember, művész, alkotó és közéleti, továbbá a magyarság érdekében tevékenykedő személy adatait tartalmazza.

Mind a HUN, mind pedig a HUNG adatbázis a MicroIstis adatbázis kezelő rendszer segítségével működik, IBM kompatibilis számítógépen. Közvetlenül az X. 25-ös hálózaton keresztül az IIF adatbázis szolgáltató rendszer részeként érhető el. A Széchényi Könyvtártól hajlékony (floppy) lemezen is megszerezhető.

4.2. Egyéb magyarországi számítógépes szolgáltatások

A magyarországi könyvtárak jelentős hányada épít ma már számítógépes adatbázist, s közülük nem egy fontos információs forrás a hungarológus kutatók számára. Ilyenek például a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem keretén belül működő közgazdasági információs rendszer, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szociológiai információs rendszere, az Országos Pedagógiai Könyvtárban kifejlesztett pedagógiai és információs rendszer stb.

Közülük a hungarika-tájékoztató szempontjából jelentős az Országgyűlési Könyvtár sajtófigyelő szolgálata: a magyarországi sajtótermékek alapján készül a PRESSDOK információs rendszer, amely a hazai politikai, jogi és gazdasági témájú cikkek adatait tartalmazza, amelyek visszakereshetők a szerző, a cím, a tárgyszó, illetve témakód és a közlemény forrásának adata szerint. A HUNDOK adatbázis a külföldi napilapok és hetilapok anyagából válogatja a Magyarországra vonatkozó közleményeket. Keresési lehetőségei megegyeznek a PRESSDOK adatbázis keresési lehetőségeivel. Ezek az adatbázisok CDROM lemezen beszerezhető. Hungarika-információk forrása a Teleki László Alapítvány Könyvtár és Dokumentációs Szolgálata. A volt Magyarsághutató Intézet archívumából alakult dokumentációs szolgálat két adatbázis kialakításán dolgozik. Az egyik a *Kárpát-medence területi statisztikai információs rendszere*, amely a régió nemzetiségi kuta-

tásainak fontos információs bázisa, valamint a *Közép-Európa magyar kisebbségi intézményrendszere*. Ez az adatgyűjtés az oktatás, a tudományos és kulturális élet, valamint az egyházak intézményeire terjed ki. Korábban az intézet keretében készült. *A szomszédos országokban élő magyarság történetére vonatkozó irodalom* című adatgyűjtés, amely egy készülő kiadvány számítógépes adattára.¹⁵

*

Áttekintésünk korántsem teljes, csupán kísérlet a hungarika-tájékoztató kereteinek fölvázolására. A teljes rendszer részletes leírása egy, a munkában mindenki számára kitűnően hasznosítható kézikönyv, egy ún. *hungarika-tájékoztatói kalauz* feladata lehetne. Célunk az volt, hogy az összefüggések jelzésével a tájékoztatót segítsük, valamint felhívjuk a figyelmet arra, hogy a külföldön oktató hungarológusok milyen fontos szerepet tölthetnek be az információk közvetítésében, valamint, hogy milyen rendkívül értékes munkát végezhetnek az információk gyűjtésében. Csatlakozásuk a hazai feltáró munkához és részvételük a feltáró munkában mind az ő számukra, mind pedig a teljes rendszer számára értékes lenne.

Jegyzetek

- 1 Ferenczy Endréné: A Nemzeti Könyvtár hungarikum gyűjteményi tevékenysége. Előadás. Elhangzott: 1993. aug. 25-én a Nemzetközi Hungarológiai Központ *A KÜLFÖLDI VENDÉGOKTATÓK 1993. ÉVI KONFERENCIÁJÁ*-n.
- 2 Faragó Lászlóné - Haraszthy Gyula: Mit, hol, hogyan keressünk a katalógusokban? Budapest 1987. OSZK. 187 p.
- 3 Az Országos Széchényi Könyvtár. A magyar nemzeti könyvtár 3. kiadás. Szerk. Kovács Ilona. Budapest. OSZK, 1985. 129-132. p.
- 4 Könyvtári kalauz. Közhasznú tudnivalók a nemzeti dokumentumtermés alapkönyvtáiról. Kötelezpéldány-jogú könyvtárak. Felelős szerk. Arató Antal. 2. átdolgozott kiadás. Budapest. OSZK KMK, 1990. 48 p
- 5 Magyarországi könyvtárak címjegyzéke. Összeállította és szerkesztette Bárti Anna, Mészöly Magda. Budapest. OSZK 1968. 423. p.

- 6 Csáky Sörös Piroska: A jugoszláviai magyar könyv. 1945-1970. Újvidék. Forum, 1973. 570 p.
- Szöke József: A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája. 1-3. 1945-1980. Bratislava – Budapest. Madách – Gondolat, 1982-1986.
- Dávid Gyula: Romániában megjelent magyar nyelvű és magyar szerzőktől származó könyvek bibliográfiája. 1966-1969, 1970-1986. Gépirat.
- 7 Windisch Éva, V.: Külföldi hungarikum-kéziratok és nyilvántartásuk In.: Hungarológia I. 28-57. p.
- 8 Kovács Ilona: Hungarika dokumentációs műhely – koncepció és tervlatok a külföldi hungarika-információk feltárásában. Előadás. III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus. Szeged, 1991. augusztus 12-16.
- 9 Jügel, Karl-Heinz: Hungarica-Auswahlkatalog der Universitätsbibliothek Jena. Weimar. Böhlau, 1961. 341 p.
- Kessler, W. - Gödecke, H.: Transsylvanica in Marburg. Bücher aus und über Siebenbürgen in Marburger Bibliotheken. Marburg, 1985. 183 p.
- Czigány Lóránt: Hungarica. English books, prints, maps, periodicals, etc. relating to Hungary collected by Béla Iványi-Grünwald. Alphamastonne: 1967. 159. p.
- Németh S. Katalin: Ungarische Drucke und Hungarica 1480-1720. Katalog der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel. München etc.: Saur, 1991. 3 Bd.
- 10 Külföldön élő magyar származású könyvtárosok és hazai könyvtárosok találkozója. Budapest 1980. augusztus 11-15. In.: Könyvtári Figyelő 27. évf. Különszám (1981) 123 p.
- Magyar könyvtárosok II. tudományos találkozója. Budapest, 1985. augusztus 26-27. Budapest: OSZK, 1989. 211 p.
- Magyar könyvtárosok III. szakmai találkozója. Budapest, 1992. augusztus 16-18. Előadások. Sajtó alatt.
- ABDOSD-Tagung. Budapest 11-14. Juni 1990. Referate und Beiträge. Zusammenge stellt von Martin Batisweiter. Berlin, 1990. 212 p.

- 11 Berke Barnabásné: NEKTÁR. Nemzeti Könyvtári Átfogó Információs Rendszer. Székesfehérvár 1990. In.: Könyvtáros 40. évf. 2. (1991. febr.) 75-79 p.
 - 12 Nagy Zsoltné: Micro-Isis alkalmazása az OSZK-ban. ISSN adatbázis. In.: Könyvtári Figyelő 35. évf. 4. sz. (1989) 348-360 p.
 - 13 Makkai Béla – N. Rácz Aranka – Kovács Ilona: Hungarika-információ és a hungarológiai kutatás. Előadás. III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus. Szeged 1991. augusztus 12-16.
 - 14 Halászné Nagy Márta – Németh Mária – Kovács Ilona: Hungarika Névka-
taszter. Előadás. uo.
 - 15 A tanulmány egészében forrásként használta az alábbi tanulmányt: Kovács Ilona: Les Bases de documentation pour la recherche et l'enseignement en hungarologie. In.: Cahiers d'études hongroises 3. (1991) 74-86 p.
- Orvos Mária – Szerb Judit – Kovács Ilona: A hungarika bibliográfia rendszere. Előadás. III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus. Szeged 1991. augusztus 12-16.